

NAGY LEVENTE

Demokrácia és a többségi döntés dilemmái*

Bevezető

A komplexebb struktúrával rendelkező modern társadalmakban egyre nagyobb teret nyer az a valóságértelmezés, hogy nem létezik egyetlen, egyetemes és objektív igazság, ezért jóval realiztikusabbnak tűnik az igazságok sokféleségének elfogadása. Az igazságpluralizmusok világában a közösségi szinten történő rendteremtés egyre inkább a demokrácia feladatává válik. A pluralizmus, a plurális értékek felkarolása értelemszerűen vezet a tagolt társadalmak kibontakozásához, vélemények, álláspontok, ideológiák és politikai erők (a hatalomért versengő pártok) sokféleségének egymás melletti létezéséhez, amely a demokratikus berendezkedés alapvető ismérve, és a szabadság legfontosabb jegye.

A szabadság mellett a rend a másik alapvető politika érték (ahogy azt a XIX. század kiemelkedő brit gondolkodója, John Stuart Mill is kiemelte a rend és a haladás kapcsán²), ezért nem meglepő, hogy a demokrácia elsődleges kihívása a rend és a szabadság megfelelő összehangolása. E két politikai érték „egyensúlyban” tartása tulajdonképpen a demokrácia működőképességnek és sikerének egyik legfontosabb záloga.³ Kihívó kérdésként tételződik, hogy miként lehet a társadalom egészére nézve kötelező erejű közösségi döntéseket hozni a tagolt társadalom plurális értékei, érdekei és álláspontjai mentén úgy, hogy a rend és a szabadság demokratikus keretek között maradjon. Más megfogalmazásban: milyen módszerrel lehet olyan centripetális erőt létrehozni, mely közösségi szinten képes a különböző érdekek, nézetek, ideológiák és politikai sokféleségek okozta széthúzó erőket keretek között tartani, miközben a rend fenntartása mellett nem sérülnek a demokratikus szabadság(jog)ok?

Bizonyára nem váratlan megállapítás, hogy a sokféleségek közösségi szinten történő egységesítése nem egy önmagától létrejövő folyamat. Úgy tűnik tehát, hogy szükség van a tagolt társadalom sajátos megszervezésére, irányítására és fenntartására, és e kihívó fel-

* A tanulmányban elemzett kérdések egy részének bővített verziója megtalálható a következő forrásban: NAGY LEVENTE: A többség (ki)választása. Debrecen, 2018. Debreceni Egyetemi Kiadó.

² Mill a rend mellett nem a szabadságot, hanem a haladást emelte ki, de önála a szabadság a haladás szükséges előfeltétele, alfája és omegája. Lásd MILL, J. S.: A képviselői kormány című könyvének II. fejezetét (Ford. Jánosi Ferencz. Pest, 1867. Emich Gusztáv tulajdona).

³ E kérdés azért tekinthető kihívó és alapvető demokratikus feladatnak, mert a rendnek számos fokozata lehet, beleértve a totalitárius rendszerekben megtapasztalható rendet is. A kérdés tehát, hogy hól húzható meg az „optimális” határ a rend és a szabadság között, hogy viszonylag békében férjen meg a kettő egymás mellett.

adatban központi jelentőség tulajdonítható a szabad és demokratikus választásoknak.

Az általános és demokratikus választások lényege, hogy a társadalom tagjai kinyilvánítják saját szabad akaratukat, és szavazataikkal, adott procedura alapján és a *többségi elv* figyelembe vételével kiválasztják a képviselőket, akik ezzel felhatalmazást (megbízást) nyernek – a népszuverenitás nevében – a közhatalom ideiglenes gyakorlására. A hatalom birtokosai – a maguk során – a társadalom igényeinek és elvárásainak szem előtt tartásával ugyancsak a többségi elv alapján hozzák meg a társadalom egészére nézve kötelező erővel bíró döntéseket.⁴ Tömören fogalmazva, a demokrácia világában az értékek és érdekek sokféleségének *csokorba kötése* a társadalom többségi akaratának érvényesülésével valósítható meg, mely akarat tulajdonképpen a többségi szabály, illetve a szavazatokat mandátumokká alakító választási formulák alkalmazásával körvonalazódik, és válik „láthatóvá”, köztudottá. E tanulmány célja a *többség* és a *többségi elv* fogalmainak rövid elemzése, ezt követően a *többségi akarat* szerinti döntés néhány előnyének és hátrányának bemutatása.

A többség

Akár filozófiai, szociológiai, jogi, politikai vagy pszichológiai szempontból közelítjük meg, a *többség* fogalma valamilyen szinten elvi, eszmei, erkölcsi, hatékonysági és természetesen mennyiségi szempontokat is tartalmaz, és ezek mentén határozható meg. A komplexebb tanulmányozása ezért mennyiségi, hatékonysági és erkölcsi-méltányossági kritériumok figyelembevételét is megköveteli.

A többség, ahogy F. Harrison is fogalmaz,⁵ egy egésznek (közösség) a többlet része a maradékhoz képest, és ez a „túlszárnyalás” lehet befolyás, erő, meggyőződés, de elképzelhető jelentőség vagy érték alapján, illetve mennyiségi szempont mentén is.

Szűkebb értelemben a többséget (kisebbséget) adott referencia, adott szempontok-kérdések („rendezőelvek”) mentén értelmezhetjük. Egy adott *egész*⁶ keretein belül, adott *rendezőelv* alapján, adott *kérdéskörben* a többséget hasonló (társadalmi, gazdasági, kulturális) érdekeket képviselő, véleményt megosztó vagy álláspontra helyezkedő egyének *sokasága* jelenti, mely sokasághoz tartozó egyének számértéke nagyobb, mint

⁴ Megjegyzendő, hogy a többségi elv nemcsak a demokrácia sajátja, hiszen jóval a demokrácia előtt lehet beszélni az elv jelenlétéről, mint pusztán csoportdöntési mechanizmus (középkor), hatalmat legitimáló dogma (XVII–XVIII. század), egyfajta történetiséget kölcsönözve a fogalomnak. Lásd HEINBERG, J. G.: Theories of Majority Rule. The American Political Science Review, June, 1932. Vol. 26, No 3. 452–468. [HEINBERG, 1932.]; CHAPMAN, J. W. AND WERTHEIMER, A. (eds.): Majorities and Minorities. NOMOS XXXII, New York and London, 1990. New York University Press; Gale, Th.: Majority Rule. International Encyclopedia of the Social Sciences, 1968. (http://www.encyclopedia.com/topic/Majority_Rule.aspx)

⁵ HARRISON, F.: Order and Progress. In: Heinberg, 1932. 452.

⁶ Alapvető kérdés, hogy pontosan mi képezi az „egész”: egy ország társadalmi, egy régió, egy város, egy választókerület, és ez utóbbin belül a lakosság teljes létszáma, a választójoggal rendelkezők, vagy az urnák előtt megjelent polgárok száma? Az sem mindegy, hogy a győztes pártra szavazó polgárok, vagy a győztes párt parlamenti többségére hivatkozunk. A kérdés kapcsán lásd BEARD, CH.: The Fiction of Majority Rule. Atlantic Monthly, December, 1927. 831–836.

ugyanazon egészen belül, ugyanazon szempont mentén, de más érdekeket képviselő vagy véleményt formáló csoporthoz tartozó egyének számértéke. Más megfogalmazásban: a *többség* hasonló álláspontot vagy véleményt képviselő egyének csoportja, mely csoport – tagjai létszámát illetően – mennyiségi fölényt mutat a más álláspontot vagy véleményt képviselő egyének csoportjához képest.⁷ Ebben a megközelítésben, a *többség* nem minőségi, hanem mennyiségi entitás, vagyis viszonyításon alapuló *mennyiségi többlet*, mely két vagy több mennyiség összehasonlításából derül ki.⁸

A többség jelentősége azonban nem pusztán önmagában, mennyiségi voltában keresendő, hiszen, ahogy Freud is fogalmaz, „az emberi együttélés csak akkor lehetséges, ha kialakul a többség, mely erősebb, mint minden egyes ember, és minden egyessel szemben összetart”.⁹

Jelen tanulmányban tehát a *major pars* (nagyobb rész) kerül előtérbe, noha más szempontok mentén is elképzelhető a többség, mint például a *melior pars* (jobbik rész), a *sanior pars* (egészségesebb rész), a *valentior pars* (erősebb rész) vagy a *prudentius pars* (okosabb rész). A felsoroltak bármelyikét is vesszük figyelembe, a többség mégiscsak valamilyen mennyiségre utal, mennyiségileg többet vagy kevesebbet kifejező fogalom, és amint korábban is említettem, többnyire adott szempont vagy kérdés mentén, *pro* vagy *contra* álláspont szerint formálódó csoportok létszámának számszerű kifejezésére szolgál. A *major pars* nem szükségszerűen, de magában foglalhatja a fentebb felsoroltak bármelyikét. Egyáltalán nem tűnik meglepőnek, hogy a modern demokrácia fokozatos kibontakozásával egyre nagyobb teret nyert az a feltetelezés, hogy *a nagyobb rész egyben a jobbik vagy az ésszerűbb rész*, mivel ennek az

⁷ A többség tagjai hasonlóan gondolkodnak például adott közügyi kérdésben, de lehetnek a kormánypárt támogatói is, szemben az ellenzéki pártokat támogató kisebbségekkel szemben. Ilyen értelemben a többség önmeghatározó, identitásképző, hovatarozást kifejező tényező, főleg, ha figyelembe vesszük a tartós tagolást eredményező szempontokat is (vallás, etnikum, faj, nem stb.), amelyek közvetlenül befolyásolhatják a szereplők döntéseit az adott kérdésekben.

⁸ Ne feledjük, hogy a mennyiségi többlet konkrét léte jelentős mértékben függ a többséget a kisebbségtől megkülönböztető szempont jellegétől. Nem mindegy, hogy egy etnikai vagy vallási többségről beszélünk, amelynek léte eleve adott (hiszen csupán statisztikai kimutatás kérdése), vagy egy kényesebb közügy, netán egy politikai célkitűzés a mérvadó szempont, amelyben a többség kialakulásához szervezett párttevékenységre, hathatós propagandára van szükség a többség megformálása érdekében. Éppen ezért nem véletlen az alapvető kérdésfeltevés: Létezik-e a többség, vagy meg kell formálni? Lásd SPITZ, E.: Majority Rule. Chatman, New Jersey, 1984. Chatham House Publisher, 66–88. [Spitz, 1984.] A többség meghatározása kapcsán megjegyzendő, hogy a leegyszerűsítés további csapdájába eshetünk, ha nem teszünk különbséget az igazán megszámlálható és a vélt vagy valós alapon kinyilatkoztatott mennyiségek között, hiszen a számszerűség maga sem annyira egyértelmű minden esetben és minden vonatkozásban. Nem mindegy például, hogy a választások során kibontakozó eredményről (a nyertesre és a vesztesekre leadott voksok pontos mennyisége), netán a törvényhozó testület kormánytöbbségének (illetve az ellenzéki képviselők), mindenki által ismert pontos létszámáról beszélünk, vagy egy közügyet támogatók és ellenzők vélt vagy valós létszámára utalunk. Ez utóbbi esetben ugyanis gyakran megjelennek a manipulatív erők és törekvések, ezért a hatalmi játszmák befolyása alatt kirajzolódó többség és kisebbségek létszáma változó, és jóval nehezebben ellenőrizhető.

⁹ FREUD, S.: Esszék. Budapest, 1982. Gondolat Kiadó, 359. Freud megállapítása félreérthetetlenül jelzi, hogy itt az egyén hatalmának a közösség hatalmával való bizonyos mértékű helyettesítéséről van szó. De mivel az egyén kevésbé hajlandó feladni szabadságigényét, véli Freud, elkerülhetetlen az egyén és társadalom közötti konfliktus.

összevonásnak igen nagy szerepe van a mindenkori kormány legitimálása szempontjából.¹⁰

Alapvető kérdésként tételeződik ezek után, hogy mire utalhat a *többség* jelenléte? A válaszadást azzal a megjegyzéssel kezdhethetjük talán, hogy ha egy adott közösséget tökéletes homogenitás, egyneműség (totális uniformitás) és egyetlen ideológia mentén egyhangú egyetértés jellemezne, akkor egyszerűen értelmetlen lenne a közösség *többségéről* beszélni. Ha viszont használjuk a fogalmat a társadalmi valóság leírására, akkor arra következtethetünk, hogy mindenképp van egy behatárolt (közösségi) egész, egy menynységileg behatárolt (számú egyénből álló) embercsoport, amelyen belül, különböző szempontok alapján megkülönböztethetünk *többlet sokaságokat*, illetve *kisebbségeket*.¹¹

Ennek megfelelően a *többség* (akár szervezett tevékenység révén) megkülönböztet, szét- és elválaszt, kategorizál,¹² közös érdekekkel és állásponttal rendelkező és hasonló véleményűt osztó „Mi”, illetve az ellenérdekelt és ellenvéleményt valló „Ők” csoportokra tagol,¹³ továbbá, sajátos viszonyt teremt a csoportokon belül,¹⁴ illetve a csoportok között.¹⁵ A tagolódás bizonyos érdekek, értékek mentén történő szociokulturális, ideológiai, gazdasági (és nem utolsósorban antropológiai) szempontok szerint mehet végbe, ami tartós vagy kevésbé tartós társadalmi és/vagy politikai törésvonalakat¹⁶ eredményezhet. Modern kifejezéssel élve a többség társadalmi pluralizmusról árulkodik.

A pluralizmus¹⁷ a modern demokráciák egyik alapvető vonása és tulajdonképpen az ember és a társadalom szintjén jelentkező másságok, különbözőségek természetes voltából indul ki. A többség (és kisebbségek) fogalma tehát a közösségi-társadalmi (és politikai) különbözőségek egyszerre létezésének lehetőségére és természetességére utal, és értelemszerűen az érdekek, értékrendek, életvitelek, nézetek, ideológiák, pártok és intézmények egymással összhangban lévő vagy versengő sokféleségét jelzi. Ilyen megkö-

¹⁰ A többség, illetve a „jobbik”, „okosabb”, „ésszerűbb” részek egyfajta azonosítása nemcsak a többségi elv által létrejött hatalmat akarja legitimálni, hanem a többségi döntés hatékonyságának utilitarista megközelítéséhez is hozzájárul. Itt tehát felmerül a döntésemélet, az optimalizálás bonyolult kérdésköre, melynek kifejtése nem célja jelen tanulmányunknak. Még egy megjegyzés: azt sem szabad elfelednünk, hogy a politika világában a többség és/vagy kisebbség nem mindig és kizárólagos jelleggel számszerű többség vagy kisebbség, ugyanis a domináns vagy alárendelt helyzetből adódóan, a formális vagy informális keretek közötti előnyös vagy hátrányos megkülönböztetés is meghatározhatja a „többségi” vagy „kisebbségi” státuszt. Lásd MESTER BÉLA: Többség, kisebbség, filozófia. Magyar Kisebbség, Nemzetpolitikai Szemle, 1998. 13–14. sz. (<http://epa.oszk.hu/02100/02169/00010/m980305.htm>)

¹¹ SPITZ, 1984. XII.

¹² SMITH, E. R. – MACKIE, D. M.: Szociálpszichológia. Budapest, 2004. Osiris Kiadó, 26. [SMITH–MACKIE, 2004.]

¹³ SMITH–MACKIE, 2004. 330–352; CSEPELI GYÖRGY: Szociálpszichológia. Budapest, 1997. Osiris Kiadó, 154, 465. [Csepele, 1997.]

¹⁴ E sajátos viszony alapja a „hozzánk hasonlók” léte, melynek valóságában a csoport tagjai feltétlenül hisznek. E bizonyosságérzet ad keretet a csoportnak. A hasonlóság a közös megállapodásokban jut leginkább kifejezésre.

¹⁵ A csoportok közötti viszonyban leginkább a másságok kerülnek előtérbe, melyek könnyen konfliktusba torkollhatnak.

¹⁶ Klasszikus törésvonalak lehetnek: centrum-periféria, állam-egyház, város-vidék (ipar-mezőgazdaság, illetve munka-tőke). E törésvonalak részletesebb bemutatása jelen tanulmány keretein kívül esik.

¹⁷ A többség és kisebbség számos kérdését magába foglaló pluralizmusról lásd többek között BIRCH, A. H.: The Concepts and Theories of Modern Democracy. (2nd edition), London and New York, 2001. Routledge; DAHL, R. A.: A pluralista demokrácia dilemmái. Budapest, 1996. Osiris Kiadó.

zélítésben a *többség* – legalábbis demokratikus keretek között – a sokféleség harmonizálása felé mutat, arra, hogy a többféleségek védelmezése mellett a társadalmi egység megteremtése az alapvető cél, a *többség* uralma és a *kisebbségi* jogok védelme mellett.¹⁸

A megkülönböztetési szempontok jellegétől függően a többség és kisebbség(ek) közötti határvonal lehet élesebb és tartósabb, de lehet elmosódottabb és jóval rövidebb tartamú is, aszerint, hogy *stabilan állandó, viszonylag permanens* vagy *ad hoc* többségekről és kisebbségekről beszélünk.

Stabilan állandó többségek vagy kisebbségek faji, etnikai, vallási és/vagy kulturális szempontok mentén rajzolódnak ki, történelmi jelentőségűek, de komoly társadalmi-politikai törésvonalak forrásai lehetnek e tagolódások. A demokrácia működőképessége szempontjából fontos, hogy a stabilan állandó kisebbségek érdekei és igényei iránt a többség tanúsítson kellő figyelmet, azért is, hogy a kisebbség tagjai ne érezzék magukat állandó vesztesnek. Ellenkező esetben kevés esély mutatkozik arra, hogy e kisebbségek közép- és hosszú távon a társadalom szerves és konstruktív részei legyenek.

Viszonylag permanens többségről és kisebbségről beszélhetünk, ha a megkülönböztetést többnyire egy adott ideológiához, eszméhez, politikai párthoz való kötődés, valamint a szabad választások eredményei alapján létrejött kormánypárti többség, illetve ellenzéki kisebbség szabja meg. A *viszonylag permanens* többség és kisebbség(ek) között már kevésbé merevek (vagy tartósak) a törésvonalak. Jó példa erre a kormány(párt) iránti hűség, hiszen a társadalom bármely tagja lehet a kormánypárt híve (többséghez tartozás), de kormányváltás esetén kisebbségi helyzetbe kerülhet, feltéve, hogy pártlojalitása töretlen.

Az *ad hoc* jellegű többség és kisebbség(ek) általában közügyi kérdések kapcsán körvonalazódnak. A megkülönböztetést jelző határvonal gyakran a kormány és az ellenzék táborai között húzódik, de függhet a közügyi kérdések jellegétől is, hiszen nem szükségszerű, hogy az egyes közügyekben minden kormánypárti tag azonos véleményen legyen, és minden ellenzéki tag ugyanolyan véleménynek adjon hangot. Ebben az esetben a többség vagy kisebbség *ad hoc* jellegét a felmerülő és a napirendre kerülő kérdéskörök dönthetik el, ugyanis itt jóval valószínűbb a *rotáció*, vagyis az átjárás a két tábor között, hiszen mindenkinek esélye lehet a többséghez (vagy kisebbséghez) tartozni, az adott közügyi kérdések jellegétől és tartalmától függően.

Ezen túlmenően a modern demokratikus társadalmakra jellemző a *pluralis körtödés* (egy időben több csoporthoz tartozás), vagyis az, hogy egyazon időben és adott szempont mentén vagy kérdésben a társadalom tagja többségi, más szempont men-

¹⁸ A többség és a pluralizmus közötti sajátos viszony abban keresendő, hogy épp a sokféleség teszi szükségessé a többség általi döntést, ami egyben azzal is járhat, hogy a többség könnyen visszaélhet többségi státuszával, és megsemmisítheti, de legalábbis minimalizálhatja a pluralizmust, a kisebbségek sarkalatos jogainak, szabadságának és esélyeinek megnyitbálása révén. A demokratikus társadalom közép- és hosszútávú működőképességét a többség és kisebbségek viszonya határozza meg jelentős mértékben, mi több, e viszony jellege a modern demokráciák megítélésének egyik alapkritériuma lehet. Továbbá, az sem meglepő, hogy a többség elemzése során olyan alapvető fogalmak kerülnek górcső alá, mint: konszenzus, konfliktus, kompromisszum, együttműködés, versengés, konformitás, stb.

tén vagy kérdésben kisebbségi csoporthoz tartozik. A plurális kötődés ebben az értelemben tompíthatja a többségek és kisebbségek közötti élesebb határvonalakat, csökkentheti a többség-kisebbség közötti konfliktusokat osztársadalmi szinten.

Az említett többségek nem fedik le szükségszerűen egymást, de egymástól elszigetelten sem célszerű kezelni azokat, hiszen mindenképp vannak átfedési pontok közöttük, amelyek jelentős hatással lehetnek az egyes döntések kimenetelére.¹⁹

A többségi elv

Elemi megközelítésben a *többségi elv* mennyiségi szempont szerinti közösségi döntési mechanizmus. Történeti fejlődését nézve számos, XVII–XVIII. századi gondolkodó, elsősorban a társadalmi szerződés képviselői *dogmaként* kezelték e döntési eljárást, mondván, hogy a többségi akarattal létrejött szerződés képezi a politikai társadalom létrejöttének és a politikai hatalom legitimitásának filozófiai magyarázatát.

Th. Hobbes sajátos, matematikai megközelítéssel érvel a többségi elv mellett, mondván, hogy a kisebbség *igen* szavazatait a többség *nem* szavazatai semlegesítik, és a többségnél megmaradt többlétszavazatokkal szemben már nincsenek ellenszavazatok. A többlétszavazatok így egyetlen és kötelező szavazattá válnak a társadalom egészére nézve. Ez adhatja meg a polgári társadalom működőképességét.²⁰

Egy közösség csakis egyetlen testként képes cselekedni, állítja J. Locke, és a többségi akarat és elhatározás által válhat csak e közösség egyetlen testté. Egy társadalom működőképességét – „egy irányba mozgását” – az összes erők legnagyobbja szabja meg, és ez az erő nem más, mint a többség megállapodása, mely kötelező erejű. Másrészt, hangsúlyozza Locke, az emberi sokaság nem képes közösségként működni.²¹ J. J. Rousseau szerint az alapszerződés erkölcsi és jogszerű egyenlőséget teremt a természeti állapotban – erő és szellemi tehetség tekintetében – különböző emberek között, de ezt az egyenlőséget csak úgy lehet fenntartani, ha a hatalmat az emberek *többségének* közös érdeke (közakarata) irányíthatja. Rousseau nem mondja ki *expressis verbis*, de soraiból kiolvasható, hogy a társadalmi kötelék létrehozása és a társadalom fennmaradása a megegyező érdekek mentén, többségi elv alkalmazásával (közakarata gyakorlása) képzelhető csak el.²² A XIX. század folyamán a képviselői demokrácia egyre nagyobb térhódításával és az ezzel járó választójog kiszélesítésével a *többségi elv* a szabad választások alapvető „járárszabályává” (elvévé), és ezzel a demokratikus kormányzás legitimitásának pil-

¹⁹ A példa kedvéért, etnikai szempontból a többséghez tartozó polgár lehet egyben az egyik, kisebbségének számító, liberális ellenzéki párt lojális támogatója, miközben helyeselheti a többséget képező (és képviselő) kormánypárt oktatáspolitikáját. Valószínűsíthető, hogy mindhárom kötődését figyelembe veszi egy közüggel kapcsolatos döntési lehetősége során.

²⁰ HOBBS, TH.: *Leviatán*. Kolozsvár, 2001. Polis Kiadó, 190–191.

²¹ LOCKE, J.: *Második értekezés a polgári kormányzatról*. Kolozsvár, 1999. Polis Kiadó, 105.

²² ROUSSEAU, J. J.: *A társadalmi szerződés*. Bukarest, 1972. Kriterion Könyvkiadó, 46–47.[Rousseau, 1972.]

lérévé vált. Ilyen megközelítésben a többségi elv elsősorban a modernitás szüleménye.

A hagyományos társadalmak nagy metafizikai értékrendszerének *összeomlásával*, az értékek és igazságok *objektíve* létező egységes értékrendjének komoly megkérdőjelezésével háttérbe szorult a *monoteizmus* világa, és helyét fokozatosan a *politeizmus*²³ vette át, a maga plurális világképével. Az igazságok sokféleségében azonban szükség volt – a társadalom működőképessége érdekében – közösségi szinten történő egységesítésre. Az egységesítésre való törekvésben a többségi elv ígérkezett viszonylag elfogadható döntési eljárásnak. Ez persze nem jelenti azt, hogy hívei automatikusan azonosságjelet tettek vagy tesznek a többségi elv és az „igazság” közé, hiszen az elv egy döntési mechanizmus, nem pedig maga az igazság. A demokráciák nem arra törekednek elsősorban, hogy a többségi elv tökéletességét (hatékonysági és méltányossági szempontból) vagy annak igazságtartalmát bizonyítsák, hanem inkább arra fektetik a hangsúlyt, hogy a többségi elv alkalmazásával lényegesen csökkentsék az önkényesen meghozott döntések esélyét, illetve hogy megfeleljenek a demokrácia alapvető követelményeinek.²⁴

Elgondolkodtatóak Th. Jefferson szavai is: „Mindnyájunknak szem előtt kell tartanunk a szent elvet, azt, hogy a többség akaratának minden esetben érvényesülnie kell, de jogosságát észszerűsége szabja meg”, hiszen a kisebbség is „hasonlóan egyenlő jogokkal rendelkezik, és ezek megsértése elnyomást jelent.”²⁵

Hasonlóan vélekedik H. Commager is, aki szerint a többségi elv alkalmazása (többségi uralkodás), illetve a korlátozott hatalom intézményes kiépítése és a kettő összeegyeztetése a modern demokráciák legalapvetőbb kérdéseinek egyike.²⁶ Commager logikája világos: a kormányzat megjelenése az ember műve. A kormányzáshoz azonban szükség van döntésekre. A döntéseket valamilyen elven nyugvó eljárás alapján lehet meghozni, demokratikus keretek között ez az elv a *többségi elv*. A demokratikus keretek intézményes keretek felállítását jelentik az önkényes hatalomgyakorlással szemben.

A véleménypluralizmusból fakadó erőteljes és kitartó egyet nem értés valósággal átszövi a modern politikát, mondja J. Waldron, olyannyira, hogy a bölcsesség ellenére a politikai mérlegelések nagyon ritkán vezetnek egyöntetű megállapodásokhoz, konszenzushoz,

²³ A politeizmus kapcsán lásd többek között MARQUARD, O.: Az egyetemes történelem és más mesék. Budapest, 2001. Atlantisz Könyvkiadó.

²⁴ Itt elsősorban a demokratikus értékek tiszteletben tartásával az önkényesség elkerülése, vagy legalábbis minimalizálása az elsődleges cél. Ez értelemszerűen azt jelenti, hogy a többségi elv értelmében felhatalmazott többség dominanciája nem lehet korlátlan, legalábbis a demokrácia szemszögéből. Kihívó kérdés viszont, hogy milyen korlátok alkalmazása mellett lehet kordában, azaz demokratikus keretek között tartani a többség esetleges önkényességét (többségi zsarnokság). E korlátok részletesebb elemzése egy külön tanulmány témája lehet. A többségi akarat és a demokratikus korlátok kapcsán lásd SARTORI, G.: Demokrácia. Budapest, 1999. Osiris Kiadó. [Sartori, 1999.]; SAWARD, M.: The Terms of Democracy. Cambridge, 1998. Polity Press; SPITZ, 1984; SARTORI, G.: Democratic Theory. Detroit, 1962. Wayne State University Press. [Sartori, 1962.]; COMMAGER, H. S.: Majority Rule and Minority Rights. Gloucester, Mass. 1958. [Commager, 1958.]; SPITZ, 1984.

²⁵ COMMAGER, 1958. 8.

²⁶ COMMAGER, 1958. 4.

egyhangú döntéshez.²⁷ Ezért van szükség az érdekek és vélemények pluralizmusában egy egységesítő döntési eljárásra, a *többségi elvre*, melynek értelmében minden egyes vélemény egyenlő súlyúnak tekintendő, és a hasonló vélemények csoportosításával és összeadásával a legnagyobb „véleménysúly” győztesnek számít. Ez azonban már túlmutat a puszta mennyiségi adatokra való hivatkozáson, ennek már méltányossági vetülete is van. Méltányossági szempontból, ahogy Waldron és May is fogalmaz, az egyenlő súlyú egyéni vélemények (szavazatok) összegzése szerinti mennyiségi kiválasztás tűnik a legfogadhatóbbnak.²⁸

S. Benhabib azt állítja, hogy a többségi elv nemcsak helyes, hanem racionális és érvényes is. Érvélese alapját nem a számmennyiségeken alapuló legitimitás képezi, hanem elsősorban az, hogy ha egy közösség többsége hosszas mérlegelés és megfontolás eredményeként arra a következtetésre jut, hogy a kínálgató alternatívák közül az „A” verzió tűnik a legígéretesebbnek, akkor az a következtetés joggal tekinthető érvényesnek, és méltánosnak, amíg nem éri komoly kihívás egy másik csoport által kiválasztott alternatíva részéről.²⁹

G. Sartori a többségi elv kapcsán felmerülő számos dilemma egyik legfontosabb szempontját, a mennyiség és a minőség viszonyának problémáját helyezi a középpontba. A többségi elvről, e sajátos döntési „eszközzel” (választás), mint minden eszközről, célszerű megkérdezni, emeli ki Sartori, hogy mi a célja, és hogyan működik. Szerinte a többségi elv kapcsán egy logikailag fordított sorrend van inkább érvényben, hiszen: „Miközben a választásnak a minőségi szelekciót szolgáló mennyiségi eszköznek kellene lennie, a minőség követelménye alárendelődött a számszerűség követelményének. A gépezet elkapta a gépmesterek kezét: míg a szándék az volt, hogy a legjobbak kiválasztása érdekében kell számolni, addig a mai demokráciák sokat számolnak, és keveset válogatnak.”³⁰ Ezek alapján indokoltnak tűnik a kérdésfelvetés: a lehető leghelyesebb döntés-e a többségi akarat szerinti döntés? A mennyiség egyben minőséget, azaz a számbeli többlet egyben tartalmi többletet is jelent? Más szavakkal: azonosítható-e automatikusan a mennyiségi fölény a minőségi fölényvel?

A válaszadást kezdhethetjük talán azzal, hogy nem célszerű összetéveszteni az érvelések számát az érvelések tartalmával, noha a hatás szempontjából lehetnek közös pontok. Bármennyire is úgy látszik a többségi elv (matematikai) lényegéből, a mennyiség nem tévesztendő össze a tartalommal, hiszen az érvek logikai ereje, tartalmi mondandója és a társadalomra való kihatása nem mennyiségi kategória vagy kérdés.

²⁷ WALDRON, J.: The Dignity of Legislation. In: RISSE, M.: Arguing for Majority Rule. The Journal of Political Philosophy, 2004. Vol. 12, Number 1. 47 [Risse, 2004.]

²⁸ RISSE, 2004. 47.

²⁹ BENHABIB, S.: Democracy and Difference. New Jersey, 1996. Princeton University Press. Benhabib gondolatmenetéből kiérződik a választási elv (eljárás) és a döntés tartalma közötti lényegesnek számító megkülönböztetés. E gondolat utal a többségi elv kettősségére (hatékonyaság és méltányosság) is.

³⁰ SARTORI, 1999. 82.

E kérdés kapcsán igen találó Rousseau klasszikus gondolata, mely szerint a nép (többség) határozatai nem tévedhetetlenek. A közjóra törekedő közakaratot³¹ – amely csak a többség által képviselt közérdeket tartja szem előtt – Rousseau mindig jogosnak tartja, ebből azonban „nem következik, hogy a nép határozatai mindig egyaránt helyesek”³² A nép mindig a maga javát akarja, de azt nem mindig ismeri fel, annál is inkább, mert a népet „gyakran tévútra lehet vezetni”, és ilyenkor úgy tűnik, mintha a nép „a rosszat akarná”.

Ha a kérdést pusztán racionális (játékelméleti) megközelítéssel vizsgáljuk, amely olyan egyének létét feltételezi a döntési folyamatban, akik pontosan tudják, mit akarnak, és a lehető leghatékonyabb módszerek mentén törekednek céljaik elérésére („racionális ember”), akkor is gyakran kiderül, hogy a többségi elv nem mindig jelent optimális döntést, azaz nem mindig maximalizálja az elégedettséget. Mi több, a többségi döntések néha egészen előnytelen kimeneteleket is eredményezhetnek.³³ A csoportdöntések racionális magyarázatán túl szemmel kell tartanunk a csoport tagjai közötti interakciókat, társas hatásokat is, mely szempontokra elsősorban a szociálpszichológia fektet nagyobb hangsúlyt. Elég nehéz lenne megnyugtató magyarázatot adni pusztán racionális döntéelméleti érvelésekkel arra, hogy gyakran miért van kevés köze a csoport viselkedésének a tagok jellemzőihez a döntések folyamatában.³⁴ Ha ez igaz, akkor azt jelenti, hogy a tagok „társas állapotban” osztoznak egymással, azaz fokozott interakció és intenzív interdependencia van közöttük, ami közvetlenül befolyásolhatja az egyéneket döntéseik meghozatalában. Érdekes módon, „csoportállapotban” vagy társas helyzetben (amelyben kétirányú befolyásolási folyamatról beszélhetünk, hiszen a tagok saját véleményüket adják a csoport közös döntéséhez, illetve a konszenzus visszahat az egyének véleményére) a döntések kimenetele lehet pozitív, de lehet negatív töltetű is.

³¹ A közakaratról (közvélemény) eltérő vélemények vannak. Rousseau-nál például a közakarat (Volonté générale) létezik, és mint az állam erőinek irányítója, mindent fölülír. Lásd ROUSSEAU, 1972. 46. Schumpeter szerint nincs egyetlen, egységes közjó, amelyben mindenki egyezsége tudna lépni, jóval inkább a közjók sokféleségéről beszélhetünk. Mivel nincs egy „központi irány”, amely felé az emberek gravitálhatnának, ezért nem beszélhetünk egyetlen, mindent átfogó közakaratról sem. Lásd SCHUMPETER, J. A.: *Capitalism, Socialism and Democracy*. New York and Cambridge, 1950 [1942]. HARPER TORCHBOOKS, Harper & Row Publishers, 250–252. Bourdieu egyenesen kijelenti, hogy a közvélemény nem is létezik. Lásd BOURDIEU, P.: A közvélemény nem létezik. *Szociológiai Figyelő*, 1997; Bourdieu idevágó gondolatait lásd még PÉTER LÁSZLÓ: A közvélemény szociológiája. Csíkszereda, 2002. Alutus Kiadó (https://www.researchgate.net/publication/309490828_A_kozvelemeny_szociologiaja). Továbbá, vannak, akik szerint a közvélemény állandóan formálódik. Lásd SPITZ, 1984. 3–9, 66–67; SARTORI, 1999. 51–65.

³² ROUSSEAU, 1972.

³³ BUCHANAN, J. – TULLOCK, G.: *The Calculus of Consent: Logical Foundations of Constitutional Democracy*. Ann Arbor, 1962. University of Michigan Press.

³⁴ DURKHEIM: *THE RULES OF SOCIOLOGICAL METHODS*. New York, 1898. Free Press. In: SMITH–MACKIE, 2004. 738. Ennek egyik magyarázata talán abban keresendő, hogy a csoport tagjai már-már elveszítik egyéniségüket, és az alkalmazkodási törekvésük révén sodródnak a csoporttal, ezért „nincs önálló öntudatuk”. Az egyéni döntések és a kollektív döntés közötti átfedés „hiánya” igen jól szemléltethető a matematikában a vektorok összeadásának példáján keresztül: az egyes vektorok eredőjének iránya egyetlen egyéni vektor irányával sem egyezik.

„Több szem többet lát” (Pozitív döntés: a mennyiség átvált minőségbe)

Milyen érvek hozhatók fel amellet, hogy a sokaság döntése szükségszerűen jobb és/vagy helyesebb (netán csálhatatlan?), mint az egyének külön-külön meghozott döntései? A válaszadást talán azzal a meggyőződéssel kezdhetjük, hogy a közösségben élés elemi tényezője a társas hatás, az a folyamat, hogy a sok elkülönült erő összerőve olvad, és ezáltal valami új, többet erőpotenciál keletkezik.³⁵ Ez egyfajta „kollektív bölcselet”-be, és ezáltal a *konszenzus* megkülönböztetett, bizonyosságot kifejező erejébe vetett hit jelenlétét sugallja.

A mindennapi élet bevett bölcsessége, hogy „több szem többet lát”, vagyis több szempont mentén, több szemszögből nézve „helyesebb” döntések szülehetnek, mint ha a közösségre vonatkozó döntések egy-egy személy akarata mentén születnének meg. Nem véletlen, hogy a morálisan „helyes” és „helytelen” dolgok megítélése sem egyéni, hanem közösségi mérce alapján történik: többnyire az minősül „helyesnek”, amit a közösség többsége annak ítél. Úgy tűnik, mintha az emberek hinnének és bíznának abban, hogy a társas együttélésből fakadó kölcsönös interakciók és egymásra hatások egy kollektív bölcseletet eredményeznek, amely a konszenzusokban jut kifejezésre.³⁶

A konszenzus meggyőző erővel bír (ugyanakkor megtévesztő is lehet), mert az emberek hajlamosak azt hinni, hogy adott kérdésben, vagy több alternatíva közül választásban saját preferenciájuk talán a legértelmesebb (logikusabb) válasz, és ha a többség is e preferencia mellett dönt (konszenzus alapja), az még inkább alátámasztja az egyes emberek ezzel kapcsolatos meggyőződését. Ilyen értelemben, az emberek könnyen feltételezhetik, hogy a konszenzus megbízható álláspont, megbízható tudást nyújt a valóságról vagy egy adott kérdéstről. A feltételezés alapját ismét a „több szem többet lát”-ban kell keresnünk, hiszen egy embert könnyen meg lehet téveszteni, könnyen lehet manipulálni, téves útra terelni, de sok embert már jóval nehezebben. Ha több személy (többség), egymástól viszonylag függetlenül, különböző szempontok és szemszögek alapján, a tények kellő átgondolásával és hosszas mérlegelése után ugyanarra a következtetésre jut, akkor jóval hihetőbb, hogy e közös eredmény jelenti a lehető legjobb döntést.³⁷

³⁵ Tény, hogy egy jól szervezett század támadóereje nagyobb, mint száz gyalogos katona külön-külön történő támadása. Lásd CSEPELI, 1997. 149.

³⁶ A kollektív bölcselet kapcsán lásd többek között SMITH–MACKIE, 2004. 481–535.

³⁷ Ennek az érvelésnek van némi alapja, de téves következtetésekre juthatunk, ha nem vesszük figyelembe annak lehetőségét, hogy a csoportlét nem kizárólagos jellel pozitív értelemben vett serkentő tényező, hiszen az interakciónak könnyen torzító hatása is lehet. A társas egymáshoz illeszkedés torkollhat túlzott konformitásba, aláásva a szereplők közötti valódi konszenzust. Lásd SMITH–MACKIE, 2004. 489. Nem hagyható figyelmen kívül az elit kisebbségnek a többségre gyakorolt befolyásolása, illetve a csoport tagjainak kompetenciaszintje (esetleg inkompetenciája) sem. E kérdések kapcsán lásd: CSEPELI, 1997; PATAKI FERENC: Csoportlélektan. Budapest, 1980. Gondolat Kiadó; SMITH–MACKIE, 2004.

Érdekes érveléssel próbálja alátámasztani N. de Condorcet a többségi döntés fölényét az egyéni döntésekkel szemben. Elméletében abból indul ki, hogy az emberek „jó” vagy „rossz” döntéseket hoznak, de azt is feltételezi, hogy az emberek igyekeznek a „helyes” döntések irányába, miközben tudatosan kerülnek (legalábbis próbálják kerülni) a „rossz” döntéseket. A „jó” felé közeledés, illetve a „rossztól” való távolodás (a „rosszal” való szembenállás, még ha nem is sikerül mindig hatékonyan) egy sajátos erőpár létét jelenti, de nagyobb érvényesülési esélyt tulajdonít annak a döntésnek, amely felé igyekszik az ember. Ezért Condorcet arra a következtetésre jut, hogy egy „jó” döntés meghozatalának valószínűsége: $P > 1/2$. Minél több tehát az azonos szavazat, annál nagyobb a „jó” döntés megszületésének valószínűsége ($P - 1$).³⁸ A kollektív döntés ezek alapján, mondja Condorcet, nagyobb valószínűséggel hoz pozitív eredményt, „mint a legbölcsebb egyén magányos ítélete”.³⁹

A többségi akarat szerinti döntés „helyességének” alátámasztása érdekében a közösség (csoport) tagjainak inkompetenciájára, esetleges rossz döntésére is van áthidaló érv, nevezetesen az, hogy az egyéni tévedések csoportítéletbe összegződve kioltják egymást. Az egyéni véleményalkotások és a (közösségi) csoportdöntések közötti összefüggést vizsgálva H. Knight megkérte egy osztály hallgatóit, hogy először egyenként, azt követően csoportokra osztva becsülik meg a terem hőmérsékletét. Kiderült, hogy a csoportítélet közelebb volt a valósághoz, mint a tanulók egyenkénti ítélete. Ez nem azt jelenti, hogy a tanulók egyenként pontos választ adtak vagy, hogy nagyon sok volt a pontos becslés, hanem azt támasztja alá, hogy csoportot formálva az egyenkénti ítéletben elkövetett hibák kiegyenlítették egymást.⁴⁰

Ezek alapján úgy tűnhet, hogy ha a résztvevők (a csoport tagjai vagy a választók) valamennyire jártasak adott kérdésekben, ha némileg kompetensek⁴¹ a felmerülő alternatívák közötti választásban, akkor elképzelhető, hogy a többségi döntés – meny-

³⁸ Azaz minél több az $1/2$ -nél nagyobb valószínűséggel bíró egyéni döntés, annál inkább közeledik a kollektív döntés az 1-hez.

³⁹ E logika alapján jutott Condorcet arra a következtetésre, hogy az esküdtzések minden valószínűséggel jobb döntéseket hozhatnak, mint a hivatásos bírák. Ennek ellenére a gyakorlat mégis azt igazolja, hogy több mint két alternatíva közötti választáskor kudarcot valhat Condorcet „racionális” érvelése. (Tény, hogy számos tényezőt figyelmen kívül hagyott, mint például a kompetencia, az egymásra hatás vagy a csoporteffektusok.) Így például a Condorcet-paradoxon esetében. Ennek lényege, hogy ha több mint két alternatíva áll rendelkezésre, az egyes lehetőségek (jelöltek) körbeverhetik egymást. Ha a többség például A alternatívát preferálja B-vel szemben, B-t részesíti előnyben C-vel szemben, végül pedig a C-t helyezi az A lehetőség elé, azaz: $A > B$; $B > C$; $C > A$, akkor Condorcet-paradoxonnal állunk szembe. Ennek azonban nem szabadna bekövetkeznie egy szigorúan „racionális” döntéssorozat esetében, ugyanis az első két feltétel értelmében a társadalom többségénk A-t kellene preferálnia C-vel szemben. (Ez a megállapítás komolyan támadható, ha a három alternatíva preferencia-sorrendjének megítélése számos szempont mentén történik.) Ezek szerint nem egyértelmű, hogy a többségi elv alapján meghozott (racionális) döntések automatikusan és minden esetben logikusak, és hogy az elégedettség maximalizálását szolgálják.

⁴⁰ Lásd KNIGHT, H.C.: A Comparison of the reliability of Group and Individual Judgments. In: Csepeli, 1997. 425. Példánkban a terem pontos hőmérsékletétől balra, illetve jobbra eső egyéni ítélek „találkoztak”, és az interakció során, véli Knight, a téves vélemények mérsékeltek, helyes irányba tolták el egymást.

⁴¹ A kompetencia kérdése, a „hozzáértők” és a „hozzá nem értők” aránya nagyon fontos tényező a döntés kimenetelében, ne feledjük azonban, hogy a csoport, illetve egy közösség „illetékesekre” és „illetéktelenekre” történő tagolása számos nehézséget tartogat, hiszen igen nehéz megmondani, hogy pontosan mekkora, vagy mekkorának kell lennie a kompetenciáigénynek, és azt is nehéz megállapítani, hogy hol kezdődik a „megfelelő” kompetencia. Lásd CSEPELI, 1997. 427.

nyiségi voltából adódóan – előnyösebb eredményt szül. Bővebb megfogalmazásban: ha a döntési folyamat szereplői bizonyos erkölcsi értékrenddel és a kérdéssel kapcsolatban kellő ismeretekkel rendelkeznek, nagyobb lehet akkor a valószínűsége, hogy az egyéni ítéletekből összekovacsolódó kollektív (többségi) döntés bölcsőbb és jobb lesz, mint az egyszemélyes vagy a közösség egy kis létszámú testületének (oligarchai) döntése.⁴² Mi több, amint fentebb is láttuk, a téves döntések még semlegesíthetik is egymást.

„Sok lúd disznót győz”

(Negatív döntés: a mennyiség dominál a minőség fölött)

A kollektivitás fölénye ellenére a gyakorlat azt is mutatja, hogy gyakori a mennyiségi (többségi) döntések kudarca, amint arra Sartori is találóan utal: „A számok zsarnoksága felértékeli a mennyiséget, azaz leértékeli a minőséget”.⁴³ Ha a csoport tagjainak kompetenciája szerény, alacsony átlagszínvonalú, gyakran megeshet, hogy kevésbé előnyös a csoport (többségi) döntésnek eredménye. Találó a közmondás: „Sok rossz szakács elsózza a levest”.

A többnyire alacsony kompetenciával rendelkező egyének döntése nemcsak azzal jár, hogy egyetértésük könnyen megzavarhatja az élesen látó csoporttagok bizalmát, hanem azt is eredményezheti, hogy a kevésbé illetékes személyek létszámánál fogva a döntés átlagszínvonalát fogják lehúzni. Ezzel megbéníthatják a (kisebbségben levő) kompetensek ítéleteit, vagy úgy is fogalmazhatnánk, hogy a rátermettek „intézményes elképtelenítéséhez” járulhatnak hozzá. Ez könnyen megtörténhet akkor is, ha az adott csoportban vagy társadalomban a „hozzáértést” vagy a „hozzáértés hiányát” nem a szakképzettség, a tényleges rátermettség, hanem valamilyen bürokratikus vagy más szempontok döntenek el.

A többségi döntés egyértelmű „helyességét” vagy hatékonyságát (minőségét) megkérdőjelezendő, igen találó (és bizonyító erővel bíró) a következő példa. Az orosz Anatolij Karpov, sakkvilágbajnok számítógépen keresztül játszott egy mérkőzést nyolcvan ország ötvenezer jelentkezőjével, azaz a „világ” ellen. Az ellenfelek rendelkezésére állt tíz perc gondolkodási idő minden Karpov-lépés után. A számítógépes rendszer a többszer lépés közül minden egyes alkalommal a legtöbbször előforduló lépést választotta ki, és a kollektív döntés értelmében ez jelentette a többség lépését a „világ” nevében. A mennyiség ellenére az 50. 000 személyt számláló „tömeg” feladásra kényszerült a hatvanötödik lépésben. Ez nem meglepő, hiszen a megadott feltételek (szabályok) értelmében kevés esély ígérkezett arra, hogy a többség a lehető legjobbat lépje.⁴⁴ Ebben a helyzetben az történt ugyanis, hogy ha volt is néhány kiemelkedő sakkozó a jelentkezők között, minőségi lépései elvesztek az átlagos képességű és/vagy hozzá nem értő amatőrök közepszerű vagy gyengének minősülő

⁴² CSEPELI, 1997. 426.

⁴³ SARTORI, 1999. 82.

⁴⁴ Fontos kiemelni, hogy a helyzet jellege miatt itt nem érvényesül a kölcsönös hibakiegyenlítés elve, mint az előző példában.

lépései között. Ennek az lett a következménye, hogy az egyéni döntésvektorok eredői a legjobb esetben is egy átlagos lépéssé silányultak, elmaradva Karpov klasszislépéseitől.

Igaz, a résztvevők között nem volt személyes csoporthatás, nem volt jelen a csoportokra jellemző interakció, kétirányú kommunikáció, de a többségi elv csalhatatlansága, a többségi döntés egyértelmű fölénye így is komolyan megkérdőjelezhető. A példa megerősíti azt, hogy viszonylag független és különálló egyének közös nevezőre jutása kevésbé lehet minőségi, ha a csoport vagy a közösség jelentős hányada (többsége) nem jártas az adott témában, ha hiányzik a kellő hozzáértés. Ha a csoport tagjainak zömére nem jellemző a megfelelő kompetencia, vagy ha a csoport többségi döntését más negatív hatású tényezők befolyásolják, csoportszinten akkor nem sok remény ígérkezik a kedvező eredményre.⁴⁵

Ha kiscsoport⁴⁶ szinten vizsgáljuk a többségi döntést, akkor is komoly szerepe van az kompetenciának, de az esetben a kisebbségi elit, a manipuláció⁴⁷ vagy a többségi nyomás, netán más torzító jellegű csoporthatások jóval nagyobb súlyt kapnak. Számunkra több mint szemléltető a következő két kísérlet. Az elsőben a kísérleti személyek egymástól elkülönítve végezték a kitűzött feladatot: egy olyan számsort kellett tovább vinni, amelyet logikailag nem lehetett tovább folytatni, hiszen semmilyen minta vagy szabályszerűség nem állt fenn a sorozat számai között. Az 50 beavatott személyből 39 (azaz 78%) mégis vállalkozott a számsor kiegészítésére, mikor megtapasztalta, hogy a „többség” is ezt tette. Az emberekben rejlő konformizáló hajlam tehát egyenesen téves többségi döntést eredményezett.

A másik kísérletben hatos csoportoknak két (a zöld színhez viszonylag közel álló) kék színű diaképről kellett megmondaniuk, hogy milyen színt látnak. A kísérleti személyek mindössze 0.25%-a ítélte zöldnek a kék képeket. Az olyan csoportoknál azonban, ahol a hattagú csapat két emberét „megvesztegették”, azaz beavatták a kísérlet igazi céljába, és ezért ők előre „zöldnek” látták a képeket, amit gondosan ki is nyilvánítottak, ott a be nem avatott szereplők 8.4%-a ítélte úgy, hogy a képeken zöld szín látható. A kísérlet fényében arra a következtetésre juthatunk, hogy egy konzekvens és hatékony kisebbség igen komolyan befolyásolhatja (manipulálhatja) a határozatlan többséget.⁴⁸

⁴⁵ CSEPELI, 1997. 426.

⁴⁶ Esetünkben a lényegi különbség nem a nagy- és a kiscsoportok közötti számértékben mérendő le, hanem elsősorban abban, hogy a kiscsoportok tagjai közötti interakció mértéke lényegesen más, mint a fenti példa ötvenezres „csoport” tagjai közötti egymásra hatás mértéke.

⁴⁷ A manipuláció fogalma több mint egy tanulmányt érdemelne többek között a demokrácia, és ezen belül a képviselőlet „tisztaságának” kutatása során.

⁴⁸ MOSCOVICI, S. – LAGE E. – NAFFRECHOUX, M.: Influence of a Consistent Minority on the Responses of a Majority in a Color Perception Task'. *Sociometry*, vol. 32. In: Csepeli, 1997. 508.

Következtetés

A modern, plurális társadalmak a *többségi elv* alkalmazásával hozzák meg közügyi döntéseiket, a társadalom egészét átfogó parlamenti választásoktól a kicsoportokon belüli testületi (bizottsági) döntésekig. A demokrácia központi kérdései közé tartozik, hogy milyen eljárással választjuk ki a többséget, és hogy milyen tényezők befolyásolják a csoportdöntések minőségét. Az elemzés során kiderül, hogy a közösségi (kollektív) döntések nem vezetnek egyértelműen pozitív vagy negatív eredményekhez, ugyanis a csoportfőlényt elősegítő tényezők éppúgy jelen lehetnek (és vannak) a közösség életében és a döntési folyamatokban, mint a torzító, a csoportra nézve negatív hatású elemek. Éppen ezért a demokrácia óriási kihívásai közé tartozik a többségi döntések természetének, jellegének és folyamatának tüzetes vizsgálata és elemzése annak érdekében, hogy feltárjuk mindazokat a vélt vagy valós tényezőket, amelyek közvetlenül vagy közvetetten meghatározzák és befolyásolják a döntések tartalmát, és e döntések társadalomra gyakorolt hatását. E kérdések tanulmányozása és kellő megértése közelebb vihet bennünket a többségi elven nyugvó demokratikus döntések tisztaságához, hatékonyságához, és ezáltal a demokrácia hitelességének, legitimitásának növeléséhez.